

มะโย่ง

เป็นละครเก่าของมลายู

วิมล คำศรี

การแสดงสาธิตมะโย่ง ที่ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้

ความนำ

มะโย่ง หรือ หมาโย่ง เป็นการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม มีลีลาการแสดงคล้ายคลึงกับโนรามาก แสดงเพื่อความบันเทิงและเพื่อใช้แก้บนหรือสะเดาะเคราะห์

ความเป็นมา

มะโย่งคงจะได้รับการถ่ายทอดวิธีการเล่นมาจากแหล่งเดียวกันกับละครรำของไทย ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวว่า "ละครรำไทยมี ๓ อย่าง ละครชาตรีหรือมโนรา ๑ ละครโน ๑ ละครนอก ๑ ไทยได้รับมาจากอินเดียเช่นเดียวกับพม่าละครพม่าที่เล่นกันในพื้นเมือง (ปี พ.ศ.๒๔๓๔) กระบวนการเล่นเป็นอย่างเดียวกับละคร (มโนรา) ชาตรีของไทยเราคือ ตัวละครมีแต่นายโรง ๑ นางตัว ๑ จำพวกตัว ๑ ตัวละครขับร้องเอง มีลูกคู่และปี่พาทย์รับ"

ที่รัฐเกเรลาทางตอนใต้ของอินเดียยังมีการแสดงละครเร่อยู่แบบหนึ่งมีชื่อเรียกว่า "ยาตรี" หรือ "ชาตรี" ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของโนราและมะโย่ง พจนานุกรมมลายูว่า "มะโย่งเป็นมหรสพแบบละคร นิยมแสดงอยู่ทางภาคเหนือของมลายู (กลันตันและปัตตานี) ตัวแสดงมีพระเอกชื่อ ปะโย่ง ตัวตลกเรียกว่า พราน นางเอกเรียกมะโย่ง พี่เลี้ยงและสาวใช้เรียกเมาะอีนัง และแหมะสนิ บางเตาะชาวเป็นผู้นำการเล่นชนิดนี้เข้ามาสู่ภาคเหนือของมลายู"

ส่วนพจนานุกรมอินโดนีเซียกล่าวว่า "มะโย่งเป็นละครเก่าแก่ชนิดหนึ่งที่มีเล่นในรัฐมะละกา (โบราณ) ผู้ชายเป็นตัวพระ เรียกว่า ปะโย่ง และตัวตลกเรียกว่า พราน ผู้หญิงเป็นตัวนางและพี่เลี้ยงเรียกว่า มะโย่ง และ เมาะอีนังดา漾"

ชาวอังกฤษชื่อ ปีเตอร์ฟอร์เรส เดินทางมากรีบเรือไกลปเพื่อศึกษาสู่ทางในการจัดตั้งสถานีการค้าขึ้นที่เมืองตานี ในปี พ.ศ.๒๑๕๕ กล่าวว่าเขาได้ชมการแสดงมะโย่งในงานต้อนรับรายามุดาแห่งรัฐปาหัง ที่นางพญาปิรูรานีแห่งเมืองตานีเป็นผู้จัดขึ้น ผู้แสดงล้วนแต่เป็นคนสาวหนุ่มรูปโฉมงดงาม

มะโย่งเข้าไปเล่นอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอยู่โรงหนึ่งแสดงดีเป็นที่นิยมของผู้ดู เรียกกันว่า "ละครตาเสือ" ตัวตาเสือเป็นนายโรง เล่นตามแบบละครมายง แต่งตัวเป็นมลายู ร้องเป็นภาษามลายู แต่เจรจาเป็นภาษาไทย ชอบเล่นเรื่องอิเหนาใหญ่"

นิยายที่ใช้แสดง มีทั้งที่แต่งขึ้นในท้องถิ่น และรับมาจากขวามลายุ และอินเดีย ได้แก่เรื่อง เจ้าหญิงสียา (เจ้าหญิงเขี้ยว) เจ้าหญิงแดงกวา พระสุธน (เปาะสุตง) เดวอปือเจ หรือกุเรเปมุดอ (กุเรป็นน้อย) และสังข์ทอง (กอก้องมัส) สำหรับเรื่องสังข์ทองมีอยู่ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งนำเอาเรื่องพระรถเสนเข้ามาปะปนดังนี้

"ยังมีรายาองค์หนึ่ง ประไหมสุหรีกำลังทรงพระครรภ์ อยากรจะเสวยเนื้อกี้ยมมัส (ละมั่งทอง) รายาจึงนำไพร่พลออกไปล่าละมั่งในป่า ระหว่างที่รายากำลังเสด็จออกล่าละมั่ง ประไหมสุหรีก็ประสูติพระโอรสเป็นหอยสังข์ มะเดหวีได้โอกาสจึงนำความเข้ากราบทูลยุยงรายาว่าประไหมสุหรีคบชู้ รายาทรงพิโรธ รับสั่งให้ขับไล่ประไหมสุหรีออกไปจากพระนคร ขณะที่นางเดินอยู่ในป่า นางรู้สึกเหน็ดเหนื่อยจึงหยุดพักบรรทมอยู่ได้ร่วมไม้เคียง ขณะนั้นไก่ป่าตัวหนึ่งเดินออกมาวางไข่ไว้บนกอหญ้าข้างที่บรรทมของประไหมสุหรี เมื่อพระนางตื่นจากบรรทมทอดพระเนตรเห็นฟองไข่ จึงเก็บฟองไข่มาห่อผ้าไว้

ชาวไร่สองตายเป็นเดินทางกลับจากทำไร่มาพบประไหมสุหรี ครั้นทราบความว่าพระนางถูกรายาขับไล่ออกมาจากพระนครก็เกิดความสงสาร จึงรับเอานางและสังข์ทองไปเลี้ยงไว้ ต่อมาไข่ไก่ป่าฟักตัวออกมาเป็นไก่ตัวผู้ สองตายายได้เอาใจใส่เลี้ยงดูไว้ด้วยความรักเอ็นดู

สังข์ทองเห็นมารดาและสองตายายออกไปทำไร่ จึงออกจากคราบหอยมาช่วยทำอาหารไว้ต้อนรับมารดาและตายาย มารดาจับได้ ขอร้องสังข์ทองไม่ให้กลับเข้าไปอาศัยอยู่ในคราบหอยอีกต่อไป

สังข์ทองชอบท่องเที่ยวและชอบตีไก่ อยู่มาวันหนึ่งสังข์ทอง ได้ขออนุญาตมารดาและตายายนำไก่ไปตีพนันกับเจ้าเมืองบริวดีะ มารดาจึงมอบเส้นพระเกศาของนางให้สังข์ทอง ๗ เส้น นำไปผูกปีกผูกขาผูกขนหางไก่ และอวยพรให้สังข์ทองตีไก่ชนะ

สังข์ทองนำไก่ของตนไปทำพนันกับเจ้าเมือง โดยเอาตัวเป็นเดิมพัน หากไก่ของสังข์ทองแพ้ สังข์ทองจะยอมเป็นทาสรับใช้ หากไก่เจ้าเมืองแพ้ เจ้าเมืองต้องชำระเป็นทองคำให้แก่สังข์ทอง การตีไก่สิ้นสุดลง ไก่ของรายาพ่ายแพ้แก่ไก่สังข์ทอง แต่สังข์ทองไม่ยอมรับเงินรางวัล เจ้าเมืองบริวดีะทรงพอพระทัยในตัวสังข์ทอง ขอรับเอาตัวสังข์ทองไว้เป็นบุตรบุญธรรม แต่สังข์ทองไม่ยินดีต่อข้อเสนอของเจ้าเมือง จึงนำไก่ออกเดินทางไปทำทนายรายาผู้เป็นพระชนกของตน เพื่อตีไก่พนันเมือง

ไก่ของรายาพ่ายแพ้แก่ไก่สังข์ทอง แต่รายาไม่ยอมเสียเมืองให้ตามสัญญา จึงเกิดการต่อสู้กัน พระราชบิดาของสังข์ทองสั่งให้ทหารจับเอาตัวสังข์ทองไปขังไว้ พี่เลี้ยงของสังข์ทองหนีกลับไปทูลองค์ประไหมสุหรีและรายาเมืองบริวดีะให้ทรงทราบ ทั้งสองพระองค์จึงพากันเดินทางไปเฝ้ารายาผู้เป็นพระราชบิดาของสังข์ทอง ครั้นรายาทราบเรื่องราวจากประไหมสุหรีและเจ้าเมืองบริวดีะก็ทรงรับประไหมสุหรีและสังข์ทองคืนกลับสู่พระนคร และทรงแต่งตั้งสังข์ทองให้ดำรงตำแหน่งรายามุดอ^๑

ส่วนมะโย่งในสี่จังหวัดภาคใต้ ก่อนแสดงจะมีการไหว้ครู เครื่องสังเวยหรือเครื่องกำนัลส่วนใหญ่มีข้าวสาร ๑ จาน เงิน ๑๕ สตางค์ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น ๑๕ บาท จากนั้นมีการบัตั้งความบุญหรือไล่ผี โดยการขีดข้าวสารรอบๆ โอง และให้ผู้แสดงตีมน้ำมนต์เมื่อเริ่มแสดงจะมีผู้หญิงประมาณ ๗ คน ออกมารำและร้องต่อหน้าเปาะโย่ง ส่วนลูกคู่ก็ร้องตามโดยใช้เวลาประมาณ ๒๐ นาทีเช่นกัน เมื่อร้องและรำเสร็จแล้วผู้หญิงแสดง ๑ ใน ๗ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ ออกไปถามเปาะโย่งว่าจะให้ช่วยเหลืออะไรบ้าง เปาะโย่งก็สั่งให้ไปหาบิอวันตูวอ หรือเสนาอาวูใส จากนั้นดำเนินเรื่องตามที่กำหนดไว้

^๑สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ หน้า ๒๗๕๐-๒๗๕๒

เรื่องที่ใช้แสดงมะโย่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับความรัก และท้องเรื่องทำนองจักรๆ วงศ์ๆ อย่างนิทานไทย เรื่องที่นิยมแสดงมีประมาณ ๑๒ เรื่อง ที่ยอดเยี่ยม ได้แก่ เรื่องเตวามุดอ หรือเทพธิดา เนื้อเรื่องเกี่ยวกับ ว่าวบุหลันหรือว่าววงเดือน โดยมีเรื่องย่อดังนี้

เจ้าชายองค์หนึ่งเป็นราชบุตรบุญธรรมของ กษัตริย์เชื้อวงศ์อัสสัมแคนหา วันหนึ่งเจ้าชายได้รับเชิญ จากเจ้าหญิงซึ่งเป็นเทพธิดา ณ สรวงสวรรค์ โดย จารึกคำเชิญบนกลีบบัวลอยมาตามกระแสน้ำ เป็นผล ให้เจ้าชายขอยืมว่าววิเศษจากพระมารดาเป็นพาหนะ ไปสู่ทิพย์วิมานพร้อมมหาดเล็กคนสนิท ๒ คน

เมื่อถึงอุทยาน เจ้าชายและมหาดเล็กปลอมกาย เป็นแมวและหนูวิ่งตรงมาที่พระตำหนัก ต่อมาเจ้าชาย ได้ลักลอบเข้าไปพบองค์หญิงและความลับก็รั่วไหล เพราะพี่เลี้ยงเจ้าหญิงได้ยินเสียงสนทนาจากห้อง บรรทม ในที่สุดเย็นวันหนึ่งขณะเมื่อเจ้าชายกำลัง นี้ออกจากทางบัญชีก็ถูกยิงด้วยธนูสิ้นพระชนม์

มหาดเล็กนำพระศพกลับสู่บ้านเมืองโดยว่าว วิเศษ ระหว่างจัดงานพระศพปรากฏว่าเจ้าหญิงเสด็จ ลงมาแปลงกายเป็นคนเก็บสมุนไพรเพื่อช่วยให้เจ้าชาย คืนชีพ เมื่อได้ผลเจ้าหญิงก็อันตรธาน เป็นเหตุให้ เจ้าชายควมบ้าวิเศษตามไปยังวิมานและมีความสุข ด้วยกัน

เรื่องที่ยาวเป็นพิเศษ คือ เรื่องหอยสังข์ ซึ่งจะ นำมาเล่าเป็นการเปรียบเทียบกับสังข์ทองของไทย เริ่ม เรื่องพระราชองค์หนึ่งหวัดได้โอรสจากประไหมสุหรี หรือมหีสองค์ที่ ๑ ซึ่งเป็นธิดาของพญานาค แต่ ปรากฏว่าพระราชองค์นี้ได้รับความอภัยมากเพราะได้โอรส เป็นหอยสังข์ จึงขับไล่มหีสออกจากวัง

มหีสหรือธิดาพญานาคไปอาศัยกับฤๅษีในป่า ต่อมาทราบว่าหอยสังข์นั้นมีเจ้าชายอายุ ๑๕ ปี ซ่อนอยู่ ข้างใน ปรกติเจ้าชายมักวิ่งเล่นกับชาววังและด้วยความเก่งกล้า พระองค์ได้รับยกย่องเป็นผู้นำหมู่

การแต่งกายของมะโย่งในปัจจุบัน ภาพ ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้

วันหนึ่งพวกเด็กหนุ่มไปหยอกล้อและแกล้งนายพราน ล่าไก่ป่าจนถึงกับมีเรื่องฟ้องไปถึงในวังเพราะนายพราน ผู้นั้นเป็นคนหลง

พระสังข์ถูกนำไปเฝ้าและไม่ยอมคารวะพระราช เพราะเจ็บแค้นที่พระมารดาได้รับความลำบาก แถม เจ้าชายอาละวาดทุบข้าวของแตกกระจายเป็นเหตุให้ พระราชาพิโรธ นำพระสังข์ไปประหารแต่คมดาบไม่ ระคายผิว ต่อมานำไปให้ช่างเหยียบก็ไม่สำเร็จ ในที่สุด

นำเจ้าชายอัดเข้าไปในกระบอกปืนใหญ่แทนกระสุน แล้วยิงออกไปตกลงทะเลลึก แต่ด้วยบุญกุศลเป็นเหตุ ให้พญานาคซึ่งเป็นพระอัยกาช่วยชีวิตไว้ และนำไปให้นางยักษ์เลี้ยงแทน ต่อมาพระสังข์รู้ความลับว่า มารดาเลี้ยงเป็นรากษส วิญญาณซ่อนไว้ในโอ่งแก้ว จึงทุบโอ่งแก้วนั้นเสีย เป็นเหตุให้นางยักษ์ถึงแก่ความตายทันที

ระหว่างอาศัยอยู่กับนางยักษ์นั้น พระสังข์ได้รำเรียนวิชาล่องหน และได้พบวานรชนิดหนึ่งไม่มีหางสวมแล้วเหาะเหินเดินอากาศได้ เมื่อออกจากเมืองรากษสเจ้าชายก็ได้เหาะมาที่เมืองแห่งหนึ่งขณะนั้น พระธิดา ๗ พระองค์ กำลังเก็บดอกไม้เพื่อใช้ในพิธีหมั้น เจ้าชายได้ใช้เวทมนตร์คาถาไม่ให้ผู้อื่นเห็น พระองค์ ยกเว้นพระธิดาองค์สุดท้าย พระสังข์ขอความรักจากนาง ในที่สุดพระธิดาดกกลงแต่งงานกับวานรปลอด

เมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องก็กริ้ว จึงขับไลธิดาและลูกเขยวานรออกจากวัง ภายหลังพระราชากลับแก้แค้นให้เขยทั้ง ๗ ทำงานที่แสนยาก ซึ่งคาดว่าเขยคนสุดท้ายคงทำไม่สำเร็จ แต่พระสังข์ทำได้สำเร็จทุกครั้ง เพราะอาศัยเวทมนตร์เป็นสำคัญ เมื่อถึงพิธีแต่งงานตั้งบุตรเขยเป็นรัชทายาท ปรากฏว่าเขยวานรเปิดเผยความจริง และได้ยกย่องเป็นผู้สืบสันตติวงศ์ต่อไป เรื่องหอยสังข์มลายูก็จึงลงด้วยประการฉะนี้

ส่วนเรื่องหอยสังข์สำนวนมะโย่งภาคใต้ ยังแตกต่างออกไปอีก กล่าวคือ พระสังข์กับพระมารดาไปอาศัยอยู่กับชาวไร่ พระสังข์มีไก่ชนตัวเก่งเข้าไปทำชนกับพระราช (ความจริงคือบิดา) เมื่อไก่ชนพระสังข์ชนะ กุมารกลับถูกทหารจับนำไปประหารชีวิต พระสังข์จึงชวนนำไปคืนพระมารดาก่อน ภายหลังพระมารดาติดตามพระสังข์มาที่วัง และได้พบกับพระสวามี ต่างคนต่างรู้ความจริง เรื่องก็จบลงด้วยความสุข

สมัยโบราณมะโย่งได้รับพระราชทานที่นาและบ้านเรือน และผู้แสดงที่มีรูปร่างสวยและร้องรำเก่ง

อาจได้รับแต่งตั้งเป็นสนม แม้แต่ตลกหรือเสนาอาวูไธ ก็ได้รับเกียรติจากพระราชฯ เช่น พระองค์ได้รับข่าวไม่ดีจากข้าราชการบริวาร ก็จะทำให้ตลกหรือเสนาแสดงบทบาทตามที่พระองค์บอก เพื่อต้องการเตือนข้าราชการที่ไม่ดีโดยทางอ้อม

ปัจจุบันการแสดงมะโย่งในจังหวัดภาคใต้ ออกจะหาดูได้ยาก เพราะผู้สืบทอดการแสดง อีกประการหนึ่งไทยมุสลิมส่วนใหญ่หันมานิยมการแสดงหรือมหรสพสมัยใหม่ เช่น ภาพยนตร์ ดนตรีลูกทุ่ง ทำให้การแสดงมะโย่งค่อยๆ เลือนหายไปตามลำดับ^๑

การเล่นของชาวไทยมุสลิม ที่เรียกกันติดปากว่า "แขก" มีแพร่หลายในนครศรีธรรมราชมานาน และเคยแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งพระองค์ เสด็จฯ เมืองนครศรีธรรมราช อีกด้วย ดังความตอนหนึ่ง ในร่างพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จฯ พระบาทหัวเมืองชายทะเลปักษ์ใต้ มิถุนายน ร.ศ.๑๒๔ (พ.ศ.๒๔๔๗) ลงวันที่ ๙ กรกฎาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๔ ถึงมกุฎราชกุมาร ว่า

".....พวกราษฎรมาเฝ้ากันทั้งบกทั้งน้ำ เน้นหนา มาก บรรดาการเล่นที่มีอยู่ในตำบลนั้นได้มาเล่นทั้งไทยจีน แขก เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่งจึงได้ลงเรือกลับมาถึงเรือมหาจักรีเกือบจะ ๒ ทุ่ม.....๒

^๑ ประพนธ์ เรื่องนรงค์ 'มะโย่ง' ในวิชา ๒ (๑) : ๒๕๗-๒๖๔, มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๙.

^๒ คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ หน้า ๒๔.

อย่างไรก็ตาม การเล่นของชาวไทยมุสลิมที่เรียกว่า "มะโย่ง" ซึ่งเคยแพร่หลายอยู่ในนครศรีธรรมราชนั้น ปัจจุบันหาดูได้ยากแล้ว ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ •